

21 maj 1946

En jubileumsbankett inställdes nyligen

21/6
av en stor företagarorganisation, Sveriges verkstadsförening, och i stället skänktes ett belopp till internationell hjälpverksamhet. Exemplet manar till efterföljd, icke blott under nuvarande förhållanden, utan också under lugnare tider. Svenska föreningar, företag och organisationer av alla slag firar gärna sina årsdagar — 10-årsdagen, 25-årsdagen osv. — med väldiga fester. I det offentliga livet sysselsatta personer av olika slag trummas ihop — statsråd, ämbetsmän, ledande kommunalpolitiker, journalister. Man gratulerar sig själv och blir gratulerad av gäster som ofta först genom inbjudningskortet fått kännedom om organisationens existens. Sedan en oäkta stämning av uppskattning och hyllning med svårighet uppehållits under några timmars ätande och drickande skils man åt, många med en lätt irritation över att ha haft tråkigt på ett opassande sätt. I de flesta fall är dylika tillställningar meningslösa. Deras reklamvärde är säkerligen ringa, det personliga utbytet av samvaron är oftast lika med noll — de privata samtalen blir blott oroliga inpass mellan de långa tal som applåderas av alla och uppskattas av ingen. Låt åtminstone banketter vid 50 och 100 år vara nog! Glädjen kommer att ökas och lögnfrekvensen att i någon mån minskas.

32 22 maj 46

— D · N —
22/6 1946.

Freds- organisationens paradoxer

Utrikesutskottet har enhälligt tillstyrkt bemyndigande för regeringen att vid lämplig tidpunkt söka inträde i Förenta nationerna. Motiveringen omfattar mindre än en trycksida, fylld av allmänna uttalanden, utan entusiasm och utan varje retorisk utsmyckning. Stämningen är en helt annan än då Sverige inträdde i Nationernas förbund år 1920. Då var uttalandena i frågan utförliga och energiska och åsiktsdivergenserna skarpa. På ena sidan såg man i folkförbundet en garanti för världsfred och mellanfolkligt samarbete, på andra sidan varnade man för den stormaktsdiktatur som förbundets upprättande antogs skola medföra. Att realismen nu är större är endast tilltalande, även om det är en realism som bottnar i desillusion och icke står långtifrån misströstan.

Det nya förbundets struktur utmärkes av att på två centrala områden motsatta tendenser framträder, förbundsakten får sin prägel av två paradoxer. Den första gäller förbundets maktställning över huvud. I fråga om förhållanden mellan staterna som icke innebär något omedelbart hot mot freden är fredsorganisationens befogenheter icke större än folkförbundets. Organisationen kan icke ge bindande direktiv eller fatta beslut om tvistefrågornas lösning. Den kan blott uppmana parterna att på olika vägar nå enighet, utreda de föreliggande omständigheterna, framlägga förslag till en reglering, som det står parterna fritt att anta eller förkasta. Vid "hot mot freden, fredsbrott eller angreppshandling" blir situationen en helt annan. Förbundets makt blir då nära nog obegränsad, om också blott tillfälligt. Det kan beordra de stater som är invecklade i konflikt att vidta bestämda åtgärder, och det kan mobilisera Förenta nationernas samlade kraft för att hindra ett fredsbrott eller återställa den redan brutna freden. Men sedan "ordningen" en gång återställts

blir förbundet ånyo relativt maktlöst. Någon möjlighet att genomföra en definitiv nyreglering på det område tvisten gäller har det icke. Förbundet liknar den romerske diktatorn, vars myndighet berodde på krig och som, då fred för tillfället var vunnit, måste återvända till sina oxar. Maktkoncentrationen sker på kort sikt, för att den bestående ordningen på lång sikt skall kunna bevaras.

De egendomliga konsekvenserna av dessa regler har delvis redan framträtt. För att möjliggöra ett inskridande mot Francoregimen har de stater som önskar en aktion måst fingera att denna regim utgör ett hot mot freden. Ty blott om ett dylikt hot konstateras, är organisationen handlingsduglig. Men vad man än må säga om den spanska diktaturen, lusten till krig i närvarande läge är den icke.

Den andra paradoxen i förbundets struktur sammanhänger med den första. Den av alla medlemsstater bestående generalförsamlingen har på visst sätt fått större möjligheter än motsvarande församling i folkförbundet: för beslut kräves ej enhällighet, utan blott enkel eller tvåtredjedels majoritet. Detta förhållande är dock av begränsad betydelse. I de situationer då förbundets makt kulminerar koncentreras denna makt helt hos säkerhetsrådet; församlingen kan icke ens — utom på rådets initiativ — framlägga förslag i tvistefrågor som är föremål för rådets behandling. Vid hot mot freden, fredsbrott eller angreppshandling, dvs. i de fall då organisationen verkligen med kraft kan ingripa, är säkerhetsrådet allsmäktigt. Men denna allmakt är, och här ligger det väsentliga, bunden vid villkoret att stormakterna är ense. Så snart det gäller "handling", icke procedur, har var och en av de fem stormakterna i rådet vetorätt, medan det eljest är tillräckligt att sju av de elva rådsmedlemmarna är ense. Alltså: om stormakterna håller ihop, kan rådet i kritiska lägen göra allt, i motsatt fall kan det inte göra någonting. Det i skiftande formuleringar klarlagda resultatet blir att ett handlande från säkerhetsrådets sida i frågor av större räckvidd ter sig osannolikt. Då stormakterna är överens, blir en handling onödig, då stormakterna själva tvistar, blir en handling omöjlig. Den väldiga maktkoncentrationen blir en koloss på lerfötter.

Den nya internationella organisationen framstår därför i nuvarande

25 juni 46
25 juni 46
25/6 1946.

Monarken som lockfågel

Den svenske monarkens roll under krigsåren har på vissa håll omåttligt förstorats, kungen har t. o. m. framställt som inspiratör av och garant för regeringens politik. Även i andra länder har kungamakten på grund av med världskriget förknippade förhållanden trätt i förgrunden långt mer än tidigare. Problemet monarki och demokrati har fått ny aktualitet.

Striden för folkstyrelse har till stor del varit en strid mot den personliga kungamakten. Från demokratisk synpunkt har intet tätt sig orimligare än att politisk maktställning skulle gå i arv. Försöken att rationellt försvara en verksam monarki hör till de mest misslyckade i de politiska ideologiernas av mystik och galenskap fyllda historia. Erfarenheten visade alltför klart att usla monarker kunde springa fram ur de äldsta och stoltaste ätter och att de mest begränsade person- och dynastiintressen, för att icke tala om nycker och vanföreställningar, kunde vara bestämmande för det kungliga handlandet. Och erfarenheten bekräftades småningom av arvsforskningen, som smulade sönder äldre naiva teorier om de goda anlagens koncentration hos vissa släkter och samhällsgrupper.

Med parlamentarismen ansåg man sig ha funnit en möjlighet att förena monarki och demokrati. Kungens befogenheter överflyttades i realiteten på den ur folket och representationen utgångna regeringen. Monarkens praktiska uppgift — till skillnad från funktionen att tjänstgöra som ett slags nationellt emblem på högtidsdagar — blev att registrera regeringsskiftet. Detta antogs i regel vara en lätt uppgift, eftersom utgångspunkten för parlamentarismens teori var ett politiskt system med klart växlande majoriteter och minoriteter. Även en person utsedd av arvets slump måste vara kapabel att anförtro regeringsuppdraget åt folk- och parlamentsmajoritetens ledare.

läge väsentligen som ett forum för debatt och förhandlingar. Om värdet av ett sådant forum är meningarna mera delade än för ett par årtionden sedan. Det var då vanligt att säga att i alla händelser den personliga kontakten mellan ledande politiker var av godo; nu har man klart för sig att samvaron icke behöver leda till förståelse, utan tvärtom kan väcka och underhålla ömsesidig ovilja. Mycket har ordats om den öppna diskussionens förmåga att skingra dimmorna och vidga perspektivet; nu vet man att debatten kan bli för "öppen", att inläggen kan bli en form av propaganda, som heter upp utan att upplysa eller precisera.

Anledning finns trots allt detta icke till någon total pessimism. Det är möjligt att stormakterna efter ett skede av slitningar, som naturligt uppstår vid ordnandet av världen efter kriget, når fram till ett relativt samförstånd. Och det är möjligt att i ett sådant läge Förenta nationerna kan bli ett centrum för uppgörelser, ett medel för alla stater att göra sina röster hörda, en form för en någorlunda uppriktig och samtidigt välvillig internationell debatt. Att Sverige innerligt önskar en sådan utveckling kan ingen betvivla.

Till en punkt i utrikesutskottets utlåtande bör en erinran knytas. Utskottet instämmer helt allmänt i överbefälhavarens militärpolitiska resonemang. Detta innefattar bl. a. ett uttalande om att det område inom vilket en väpnad insats med svenska förband i fredsorganisationens tjänst kan komma i fråga bör i möjligaste mån begränsas; även i andra punkter bör, antyds det, Sverige ställa sig reserverat till militära krav från organisationens sida. I själva verket syns det vara både osympatiskt och oklokt att vid inträde i organisationen framhäva sådana synpunkter. Varför skulle Sverige, samtidigt som det deklarerar sin vilja att bidra till fredens och säkerhetens tryggande, begära en undantagsställning i förhållande till andra nationer? Härtill kommer att sannolikheten för en militär aktion från förbundets sida — och allra helst en aktion i vilken Sverige skulle ta någon avsevärd del — är ytterst obetydlig. Ätminstone då risken är så liten som i detta fall bör man kosta på sig en anslutning utan reservationer.

I realiteten blev parlamentarismen icke så okomplicerad, monarkens roll icke så enkel och obetydlig som man tänkt sig. Drottning Viktoria av England, som ofta tagits till förebild i debatten, var ej någon docka, som mekaniskt lämnade spiran åt majoriteternas ledare, utan en maktlysten och temperamentsfull kvinna, som många gånger förmådde statsmännen att ge efter för det kungliga godtycket. I andra fall kunde monarkin rent av, likt den trojanska trähästen, bli de förmenta segrarnas undergång: den fascistiska diktaturen i Italien, Primo de Riveras diktatur i Spanien upprättades utan svårighet tack vare det kungliga biståndet. Även då den parlamentariska demokratin bevarades orubbad visade sig det monarkiska inslaget vara en faktor av betydelse, icke blott en dekoration.

En erinran om dessa förhållanden får man i den nyss publicerade, både i fråga om redogörelse och analys utmärkta avhandlingen om belgisk parlamentarism 1918—1940 av fil. dr Carl-Henrik Höjer. Arbetet behandlar allsidigt Belgiens politiska utveckling, men teckningen av kungamakten hör till de mest intressanta partierna. Det är glädjande att avhandlingen utgivits på franska och sålunda blir ett av de få i utlandet tillgängliga exemplen på den svenska statsvetenskapens aktivitet.

Dr Höjer klarlägger att den belgiske kungen på skilda sätt och ofta med påtaglig effekt ingripit i den politiska utvecklingen. Han har stundom haft en viss frihet vid valet av regeringsbildare, och han har påverkat regeringens sammansättning genom allmänna direktiv och särskil-

da önskemål. Gång efter annan har han genom bestämda inskridanden förmått demissionerande ministärer att stå kvar. Under åren närmast före det andra världskriget gjorde kung Leopold programmatiskt gällande att han ägde självständig befogenhet vid valet av ministrar och att dessa icke vore bundna av partiernas och de parlamentariska fraktionernas uttalanden. De formuleringar som i dessa och andra fall användes var visserligen något vaga, men de visade tydligt att kungen — utan att ta avstånd från parlamentarismen — vägrade att låta regeringsbildningen bli helt beroende av överenskommelser mellan de politiska organisationerna. Vid några tillfällen har mo-